

**Święty Ambroży z Mediolanu, *O dziewictwie*, przekład i wstęp
Adam Wilczyński, Źródła Monastyczne 102 (Starożytność 56),
Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2023, ss. 216,
ISBN 978-83-8205-263-3, ISSN 1230-6711**

Ks. Łukasz Libowski¹

Od roku ubiegłego dostępny jest na polskim rynku księgarskim przekład dzieła *De virginitate* Ambrożego z Mediolanu. Publikację wydali benedyktyni tynieccy w ramach swojej znakomitej serii Źródła Monastyczne, redagowanej obecnie przez Michała Gronowskiego i Szymona Hiżyckiego. Autorem przekładu jest Adam Wilczyński, ksiądz diecezji kieleckiej, doktor teologii duchowości i magister filologii klasycznej, asystent w Katedrze Duchowości Systematycznej i Praktycznej w Instytucie Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, doświadczony tłumacz literatury łacińskiej chrześcijańskiej – opracował dotąd translacje prozy Jana Kasjana², Grzegorza Wielkiego³, Bazylego Wielkiego⁴ i Amalariusza z Metz⁵ oraz sekwencji Adama ze

¹ Ks. dr Łukasz Libowski, Uniwersytet Opolski, Polska; e-mail: lukasz.damian.libowski@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6175-0823;

² Jan Kasjan, *Rozmowy z ojcami*, t. 3: *Rozmowy XVIII-XXIV*, tł. i opr. A. Wilczyński, red. S. Hiżycki, ŹM 80. Starożytność 49, Kraków 2017.

³ Grzegorz Wielki, *Moralia. Komentarz do Księgi Hioba*, t. 5: *Księgi XXIII-XXVII*, tł. A. Wilczyński, opr. E. Buszewicz, red. L. Nieścior, ŹM 75. Starożytność 44, Kraków 2015; Grzegorz Wielki, *Moralia. Komentarz do Księgi Hioba*, t. 6: *Księgi XXVIII-XXXII*, tł. A. Wilczyński, opr. E. Buszewicz, red. L. Nieścior, ŹM 77. Starożytność 46, Kraków 2016; Grzegorz Wielki, *Moralia. Komentarz do Księgi Hioba*, t. 7: *Księgi XXXIII-XXXV*, tł. A. Wilczyński, opr. E. Buszewicz, red. L. Nieścior, ŹM 78. Starożytność 47, Kraków 2016; Grzegorz Wielki, *Homilie na Księgę Ezechiela*, cz. 1, tł. i red. A. Wilczyński, ŹM 81. Starożytność 50, Kraków 2019; Grzegorz Wielki, *Homilie na Księgę Ezechiela*, cz. 2, tł. i red. A. Wilczyński, ŹM 82. Starożytność 51, Kraków 2019.

⁴ Bazyli Wielki, *Mały Asceikon*, tł. A. Wilczyński – T. Krynicka, ŹM 107. Starożytność 57, Kraków 2024.

⁵ Amalariusz z Metz, *Dzieła*, cz. 1: *Święte obrzędy Kościoła*, red. T. Gacia, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – Źródła

św. Wiktora⁶. Warto odnotować, że odnośny przekład Wilczyńskiego nie jest pierwszym polskim tłumaczeniem *De virginitate* Mediolańczyka. Takowe bowiem, w ramach pracy magisterskiej pisanej pod kierunkiem Henryka Wójtowicza, sporządziła ćwierć wieku temu Monika Banaś⁷. Lecz tekst ten nie został nigdy w całości opublikowany – na łamach „Vox Patrum” ukazały się drukiem jedynie dwa jego fragmenty⁸. Dlatego pracę Wilczyńskiego przyjąć należy z radością i uznaniem. Jest to wszakże pierwszy polski przekład Ambrojańskiego *De virginitate* dostępny szerszemu gronu odbiorców.

Swoje tłumaczenie Wilczyński poprzedził obszernym wstępem (s. 9-81). Tekst wprowadzenia opracowany został solidnie, zgodnie z wymogami sztuki. Dzieli się na sześć części. Pierwszą (s. 9-12) stanowi zwięzła, encyklopedyczna prezentacja życia i twórczości Ambrozego z Mediolanu. Prezentację tę konkluduje stwierdzenie, iż ponieważ wiele uwagi Ambroży poświęcił problematyce dziewictwa, potomność przydała mu miano *doctor virginitatis*. W drugiej części wstępu (s. 12-25) Wilczyński maluje szerokie tło, na którym należy widzieć Ambrojańską rozprawę *De virginitate*. Wyjaśnwszy zatem, jak antyczni wyznawcy Chrystusa rozumieli dziewictwo, stara się naświetlić kilka kwestii związanych z tym stanem życia, a mianowicie, jak postrzegano dziewictwo w epoce przedchrześcijańskiej, jakie argumenty przytaczano w Kościele starożytnym dla uzasadnienia jego praktykowania, jak przebiegał rozwój chrześcijańskiej nauki o dziewictwie i wreszcie, jakie problemy, z jednej strony doktrynalne, z drugiej zaś duszpasterskie, ono generowało. Jednocześnie Wilczyński omawia w tym miejscu po krótku najstarsze teksty chrześcijańskie, w których traktuje się na temat dziewictwa i od których Ambroży w swoim myśleniu o dziewictwie

i Monografie 434, Lublin 2016 – Wilczyński przetłumaczył księgę II *Świętych ob-rzędów Kościoła* (s. 189-231) oraz dwa fragmenty z księgi IV, tj. rozdziały 4-8 (s. 353-369) i 30-40 (s. 421-446); Amalariusz z Metzu, *Reguła życia duchownych*, tł. A. Wilczyński, w: Amalariusz z Metzu, *Dzieła*, cz. 2, red. T. Gacia, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – Źródła i Monografie 452, Lublin 2017, s. 215-378.

⁶ Adam ze św. Wiktora, *Sekwencje*, tł. T. Gacia – Ł. Libowski – M.H. Nowak – A. Strycharczuk – A. Wilczyński – P. Wilk, red. Ł. Libowski – A. Strycharczuk, Lublin 2023 – Wilczyński przełożył sekwencje XXXIV-XLIII (s. 197-240).

⁷ M. Banaś, *Św. Ambroży. „De virginitate”. Wstęp – przekład – komentarz*, Lublin 1999 (mps).

⁸ M. Banaś, *Święty Ambroży. Dwa ekskursy filozoficzne o dziewictwie („De virginitate” 15,94-97; 17,108-18,118)*, VoxP 34-35 (1998) s. 501-509.

jest zależny. Trzeci paragraf wstępu (s. 25-40) poświęcony został kontekstowi, w którym Mediolańczyk skomponował *De virginitate*. Ów kontekst rozpatrywany jest tutaj w trzech wymiarach: historycznym, społecznym i religijnym. Wilczyński wylicza więc, dłużej lub krócej je omawiając, kolejne różnej natury powody, dla których Mediolańczyk zdecydował się pisać o dziewictwie. Przedstawia się tu również Ambrożego jako wielkiego, gorliwego orędownika życia dziewiczego, który celem propagowania dziewictwa wykorzystuje taką samą strategię retoryczną, jak inni autorzy jego czasu, tj. sięga po motyw *molestiae nuptiarum*. Kończy trzecią część wstępu streszczenie Ambrożyńskiej nauki na temat dziewictwa. W ustępie czwartym (s. 41-58) przedmiotem swojej refleksji Wilczyński czyni kwestie datacji *De virginitate*, a także gatunku literackiego, do jakiego przynależy to dzieło, oraz jego struktury. W odniesieniu do każdego z tych trzech skomplikowanych i, jak się okazuje, problematycznych zagadnień Wilczyński przedstawia zatem zwięźle stanowiska poszczególnych badaczy. Pozwala to czytelnikowi zorientować się, że ani datowanie *De virginitate*, ani określenie jego gatunku, ani też odkrycie, według jakiego klucza z niejednorodnego materiału homiletycznego zostało ono ułożone, nie jest proste. Cenną część paragrafu czwartego stanowi omówienie przez Wilczyńskiego treści pomieszczonych w następujących po sobie jednostkach *De virginitate*. Omówienie to bowiem dobrze przygotowuje czytelnika do lektury wielowątkowego czy wielopoziomowego tekstu Ambrożego. Niezmiernie interesująca jest piąta część wstępu (s. 58-78). Wilczyński przygląda się w niej warsztatowi czy to retorycznemu, czy też literackiemu Mediolańczyka. Objasniwszy, że tak jak inni Ojcowie Kościoła Ambroży korzystał w swoim kaznodziejstwie ze wspaniałych osiągnięć krasomówstwa antycznego, Wilczyński wylicza tu, niewyczerpująco zapewne, i ilustruje przykładami środki wyrazu, po jakie w dziele *De virginitate* sięga biskup Mediolanu. Są to: paronomazja, antyteza, anafora, *captatio benevolentiae*, eroteza, aliteracja, ironia, gradacja, spiętrzenie pytań retorycznych wraz z powtórzeniami i homioiopotonami oraz argumenty *a minore ad maius*, *a maiore ad minus*, *a contrario in qualitate*, *ex efficientibus* i *a simili*. W ostatnim, szóstym, krótkim paragrafie introdukcyjnym (s. 78-81) czytelnik otrzymuje garść informacji o opracowanym przez Wilczyńskiego tłumaczeniu *De virginitate* Mediolańczyka. Głównie są to informacje techniczne nieodzowne w przypadku każdej pracy translatorskiej. Można jednak odnotować, iż Wilczyński pisze w tym miejscu *również*, acz lapidarnie, o swojej strategii

przekładowej oraz o trudnościach, na jakie w czasie sporządzania tekstu tłumaczenia natrafił. Wieńczy cały wstęp bibliografia (s. 83-97). Składają się na nią trzy części. W pierwszej wymienione zostały wszystkie dzieła Ambrożego, w drugiej – pozostałe cytowane w publikacji teksty źródłowe, wreszcie w trzeciej – rozmaite studia i opracowania, z którymi zapoznanie się pomaga w głębszym odbiorze *De virginitate* pióra biskupa Mediolanu.

Serce omawianej książki to przekład Ambrozjańskiego dzieła *De virginitate* (s. 99-194). Tłumaczenie nie wzbudza poważniejszych zastrzeżeń. Wydaje się poprawne. Pieczołowicie zostało zredagowane. Jego autor sygnalizuje czytelnikowi (s. 80), że przede wszystkim dokładał starań, by jak najwierniej oddać w polszczyźnie myśl, którą Mediolańczyk wyraził w języku łacińskim. W konsekwencji, mając takie założenie, często zmuszony był, co przyznaje, rezygnować z próby odwzorowania w języku polskim piękna Ambrozjańskiej łaciny, strojnej w rozliczne środki artystycznego wyrazu, oraz długości misternie ułożonych przez biskupa Mediolanu okresów czy zdań. Oczywiście zgodnie z tym, co nakazuje rozpowszechniony wśród tłumaczy tekstów dawnych zwyczaj, proponowany przez siebie przekład *De virginitate* Ambrożego Wilczyński opatrzył przypisami-komentarzami. Są one różnej natury. Zasadniczo jednak, inspirując się przypisami-komentarzami autorstwa Franca Goriego, wydawcy łacińskiego tekstu *De virginitate*⁹, Wilczyński umieścił w nich objaśnienia z jednej strony do trudniejszych do zrozumienia miejsc dzieła, z drugiej zaś strony – do terminów, których odpowiednie pojmowanie warunkuje właściwe odczytanie myśli Mediolańczyka. Owe przypisy-komentarze są zatem nader wartościowe.

Wydawnictwo zamykają indeksy: biblijny (s. 195-199), imion i nazw własnych (s. 201-209) oraz rzeczowy (s. 211-216). Ich obecność niewątpliwie ułatwi polskojęzycznym badaczom korzystanie z Ambrozjańskiego pisma *De virginitate*.

Recenzowana książka, stanowiąc efekt trudu wprawnego, dojrzałego czeladnika rzemiosła translacji, zasługuje na bardzo dobrą ocenę. Jej twórcy należą się najserdeczniejsze gratulacje. Można żywić nadzieję, iż publikacja wydatnie przyczyni się do promocji i popularyzacji na gruncie polskim nauki doktora dziewictwa o dziewictwie właśnie.

⁹ Sanctus Ambrosius Mediolanensis, *De virginitate*, w: *Sancti Ambrosii Episcopi Mediolanensis Opera*, t. 14/2, red. i tł. F. Gori, Milano – Roma 1989, s. 12-107.